

Original scientific paper

UDC 796.1(497.113)

<https://doi.org/10.2298/GSGD2301257J>

Received: March 08, 2023

Corrected: March 20, 2023

Accepted: March 23, 2023

Tamara Jojić Glavonjić¹, Stefan Denda*

* *Geographical institute "Jovan Cvijić", Serbian Academy of Sciences and Arts, Belgrade, Serbia*

URBAN YOUTH AND PROTECTED AREAS – THE SOUTH BANAT REGION, SERBIA

Abstract: In December 2021 and January 2022, the inhabitants of the City of Pančevo were surveyed using the random sampling method to find out to what extent they are aware of the existence of protected areas in their vicinity and how often they use them for outdoor trips and recreation. With the same aim, the inhabitants of the City of Vršac were also surveyed in mid-2022. This paper presents the results concerning the youth of these two cities. The survey covered 2.6% of the population between 15 and 24 years old in the City of Pančevo and 2.2% of the population between 15 and 24 years old in the City of Vršac. Less than half of the respondents have the habit of going to nature in their free time, and the main obstacles to this are the lack of free time and money, as well as the lack of direct public transport connections. In addition to the main research hypothesis, some other hypotheses were tested related to the similarities or differences between different groups of respondents in terms of the type of outdoor activities they engage in. The results obtained are important for planning future activities to preserve, improve and promote these valuable sites.

Key words: protected areas, nature-based recreation, excursion tourism, youth, South Banat Region

¹t.jojic@gi.sanu.ac.rs (corresponding author)

Introduction

There are currently 465 protected areas in the Republic of Serbia (<https://www.zzps.rs/wp/centralni-registar/>), of which 138 are in the Vojvodina Region (<https://pzzp.rs/zastita-prirode/zastita-prirode/registar-zasticenih-podrucja.html>). Many of them are large enough for excursions and sport-recreational activities and are located in the immediate vicinity of cities, which are the main emitting centres for this type of tourist movement.

As early as the 1960s, Bujošević (1967) wrote about excursion movements as a form of therapy to relieve stress in the urban population, which is constantly exposed to noise, light pollution, and fast-paced city life. He also mentioned recreation as an integral part of these movements. The very term "recreation" means the restoration of strength and spirit after work (<https://www.merriam-webster.com/dictionary/recreation>). Recreation falls under cultural ecosystem services along with ecotourism (MEA, 2005).

Numerous authors have written about protected areas as places suitable for tourism and recreation (Boll et al., 2014; Opačić et al., 2014; Sanchez Martin et al., 2018; Štetić et al., 2014; Cetin & Sevik, 2016; Zmijanović, 2016; Ilies et al., 2018). Quite a few papers deal specifically with tourism and recreation in the protected areas of the Vojvodina Region (Brankov, 2010; Stojanović et al., 2011; Vujko et al., 2012; Trišić, 2020; Trišić et al., 2020), many of them with protected areas of the South Banat Region as a subject (Vujko, 2011; Vujko et al., 2013; Kovačev et al., 2014; Bjeljac & Romelić, 2015; Trišić, 2019; Štetić et al., 2021; Trišić et al., 2021). Some papers have focused on youth as potential visitors to eco-destinations (Todorović & Belij Radin, 2020), while others have explored ways to motivate young people to visit protected areas more frequently (Falgoust, 2017; Ugolin et al., 2014). This paper aims to examine urban youth's attitudes toward protected areas based on their visits to such areas in the immediate surrounding. It is important to know how familiar today's youth is with nature and whether they enjoy nature-based recreation, because in the future they will be the ones taking care of these assets and making decisions that affect them. By gaining insight into their habits now, we will be able to plan future steps in organizing and promoting these areas.

Study area

South Banat is one of the seven regions of the Vojvodina Region (Statistical Office of the Republic of Serbia, 2022). Two settlements in the South Banat Region have the status of a city - the City of Pančevo and the City of Vršac. The City of Pančevo is the administrative center of the South Banat Region and its largest settlement. It has had the status of a city since December 2007 (Official Gazette of the Republic of Serbia, No. 129/2007). According to the 2011 Census, Pančevo had a total population of 76,203 (SORS, 2012). The City of Vršac received the status of a city in February 2016 (Official Gazette of the Republic of Serbia, No. 18/2016) and according to the 2011 Census, it had a total of 36,040 inhabitants (SORS, 2012).

Based on the Central Register of Protected Natural Resources (Institute for Nature Conservation of Serbia) and field visits, three protected areas belonging to the City of Pančevo were selected, using the size of the protected area and proximity to the city as criteria: "Deliblato Sands" Special Nature Reserve, "Ponjavica" Nature Park, "Ivanovačka ada"

Natural Monument (City of Pančevo). “Deliblato Sands“ Special Nature Reserve and Exceptional Characteristics Region “Vršac Mountains“ and “Mali Vršачki rit“ Protected Habitat in the area of the City of Vršac were distinguished (Fig. 1).

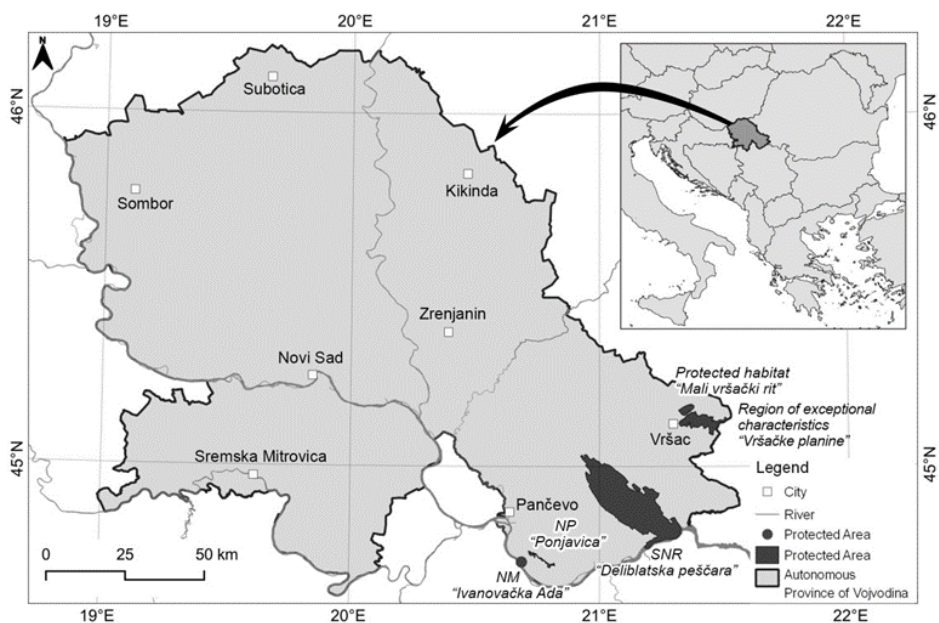

Fig. 1. Protected areas in the municipalities of Pančevo and Vršac

The Deliblato Sands is the largest European sandstone with distinct eolian landforms (Stojanović et al., 2011) and one of the most important centers of biodiversity in Europe (Amidžić et al., 2007). In 2002, it was declared a Special Nature Reserve, with an area of 4,414.64 ha (Official Gazette of the Republic of Serbia, No. 3/02). The relief of the Deliblato Sands is very attractive and its biodiversity is rich, which is of great importance for the development of ecological forms of tourism (Stojanović, et al., 2011). Excursion tourism and sport-recreational tourism in the special nature reserve Deliblato Sands have been developing for a long time (Stojanović, et al., 2011) and are mainly focused on weekends (Kovačev et al., 2014). Pančevo and Vršac are one of the main emitting centers for excursion movements (Kovačev et al., 2014) towards tourist places Čardak, Devojački bunar, and Zagajička brda. The inhabitants of the City of Pančevo tend to move to Devojački bunar (35.4 km from the city), where many of them own vacation homes, and to Čardak (42.5 km from the city), while the inhabitants of the City of Vršac tend to move to the most peripheral settlement in the municipality, moving towards the city (Ćurčić, 2004). An example of this is the village of Šušara (28 km from the city), which is known for the nearby fairytale landscape of the Zagajička brda. The Deliblato Sands also enjoys multiple international protection as an International Bird Sanctuary in Europe (IBA), International Plant Protection Area in Central and Eastern Europe (IPA), Principal Butterfly Area (PBA) and Ramsar Site (<https://pzzp.rs/zastita-prirode/podrucja-od-medunarodnog-nacaja/podrucja-sa-medunarodnom-zastitom.html>).

In 2005, the Vršac Mountains were declared an area of exceptional importance and protected as a region with exceptional characteristics (Official Gazette of the Municipality

of Vršac No. 6/2005). They belong to the category of excursion, sport-recreational mountains where most of the visitors are exactly the inhabitants of the City of Vršac (Bjeljac & Romelić, 2015). The special feature of the mountains is that they have several peaks to which well-marked hiking trails lead. One of the peaks is the highest peak in Vojvodina - Gudurički vrh (641 m). Hiking, mountaineering, cycling, and paragliding (Vujko, 2011; Bjeljac & Romelić, 2015) are the most represented forms of recreation in this 5,328.86 ha protected area, along with hunting tourism (Urban and Spatial Planning Institute of Vojvodina, 2021). The Vršac Mountains are also protected in international frameworks, as cited by IBA and IPA (<https://pzzp.rs/zastita-prirode/podrucja-od-medunarodnog-znacaja/podrucja-sa-medunarodnom-protection.html>).

To preserve the remains of marsh vegetation and connect it with the region of exceptional features of the Vršac Mountains, to which it belonged before the construction of the road, Mali Vršački rit was protected in 2013 as area of local importance and declared a protected habitat (Official Gazette of the Municipality of Vršac No. 10/2013). This protected area of 931.20 ha is quite unknown to the inhabitants of the City of Vršac. The presentation and popularization of its natural values through the construction of a visitor centre and the creation of paths for pedestrians and bicycles was planned even earlier (Urban and Spatial Planning Institute of Vojvodina, 2012) but unfortunately it has not yet been realized.

In 2014, the banks of the linear course of the Ponjavica River were protected as an area of local importance and declared a nature park (Official List of the City of Pančevo No. 6/2014). The protection decree also provides for the development of ecotourism, focusing on fishing, as the Ponjavica River is known by the inhabitants of Pančevo as one of the best fishing destinations near the city. This 302.96 ha area (Official Gazette of the City of Pančevo No. 6/2014) is located about 22 km from the city centre and has an organized picnic area and two beaches with very limited capacity (Jojić Glavonjić, 2022). Apart from fishermen, this place is rather unknown to the rest of the tourist population (Brankov, 2010; Đukić et al., 2014).

Next to Ivanovo, the smallest inhabited place on the territory of the City of Pančevo, there is a river island in the Danube, protected by law since 2009 as a Nature Monument "Ivanovačka ada". It covers an area of only 6.07 ha plus 50 m of a protected zone (Official Gazette of the City of Pančevo, No. 22/2009) and is 21 km away from the City of Pančevo center. It has regular visitors, fishermen, and excursionists from the surrounding area. It is one of the few protected properties in South Banat to which there is a direct bus line, and until a few years ago the pedestrian and bicycle paths connecting Ivanovo with Starčevo and Pančevo were in operation. The international cycling route Eurovelo 6 is traced directly by the Nature Monument itself, but the path is now neglected and difficult to pass (Jojić Glavonjić, 2022).

Specific questions regarding the frequency and nature of visits to these protected areas were an integral part of the survey conducted among the population of the City of Pančevo and the City of Vršac. Based on previous experience in this area with surveys of the population of the City of Pančevo (Jojić Glavonjić, 2022) and the City of Vršac, the main research hypothesis (H0) was established: Urban youth of the South Banat Area do not often visit protected areas in their surroundings. An alternative hypothesis was established (H1): Urban youth from South Banat frequently visit protected areas in their surroundings. The question of who visits the protected areas in their surroundings more often - the youth from the City of Pančevo or the youth from the City of Vršac? - proved to be interesting. Since a

large protected area (Vršac Mountains Region of Exceptional Characteristics) is part of their city, the following hypothesis was formulated - H1: The young people from the City of Vršac make more frequent trips and recreation in nature. To see if there is a difference between the respondents in terms of gender and age, in terms of making trips to nature, and the type of recreational activities, additional hypotheses were formulated: H2 - Male and female respondents do not differ significantly in terms of engaging in outdoor recreation activities; H3 - Male and female respondents do not differ significantly in terms of the type of outdoor recreation activities they engage in; H4 - Respondents of different age do not differ significantly in terms of engaging in outdoor recreation activities; H5 - Respondents of different age do not differ significantly in terms of the type of outdoor recreation activities they engage in.

Data and methods

The results presented here have the youth of the City of Pančevo and the City of Vršac as the subject. They were extracted from wider research, and they have a common goal - to see to what extent city residents use protected areas in their immediate surroundings for excursions and recreation in their free time.

The survey method was used in the research. The survey was conducted on a random sample, partly through direct interviews on the streets of Pančevo and Vršac, in cafes, at the market and the respondents' workplace. In addition, an electronic Google questionnaire was published on the Google Drive platform and distributed by e-mail to work organizations, high schools and sports clubs in both cities.

According to the age categorization used by the Statistical Office of the Republic of Serbia and for better comparability, the threshold age was set at 15 to 24 years. In this age category, there are 8,694 inhabitants of the City of Pančevo and 4,005 inhabitants of the City of Vršac (SORS, 2012). Taking into account the total number of inhabitants of these two cities, the percentage of young people in them is almost the same (11.4% and 11.1%, respectively). The percentage of young people included in this research is also close. In the City of Pančevo it is 2.6% and in the City of Vršac it is 2.2%.

The survey of the population of the City of Pančevo was conducted between December 15, 2021, and February 1, 2022. Of the total 715 respondents, 226 belonged to the category of young people. The survey among the inhabitants of the City of Vršac was conducted in May, June and July 2022, and of the total 247 respondents, 87 belonged to the category of young people. The exclusion criterion for participation in the survey was the residence. Only residents of urban settlements were considered.

The first group of questions was related to the habits of the inhabitants of Pančevo and Vršac in spending their free time. The second group of questions concerned visiting certain protected areas in the surroundings. Respondents were also asked about their opinion on the introduction of seasonal bus routes to the areas, additional drivers for their visit, and whether they knew that there were protected areas in the immediate vicinity of their cities. The last group of questions related to the socio-demographic characteristics of the respondents.

The obtained results were analysed using the Statistical Package for the Social Sciences (SPSS), version 20.

Results and discussion

The average age of respondents in both cities was 17.1 years. Female respondents predominated (66.5%), as did those with student status (88.8%) (Table 1).

Tab. 1. Socio-demographic characteristics of the respondents in Pančevo and Vršac

Age	Mean	17.1	
	Std. deviation	2,124	
	Minimum	15	
	Maximum	24	
		Frequency	Percent
Gender	Male	105	33.5
	Female	208	66.5
	Total	313	100.0
		Frequency	Percent
Employment Status	Pupil	278	88.8
	Student	23	7.3
	Employed	9	2.9
	Unemployed	3	1.0
	Total	313	100.0

Almost half of all respondents (48.6%) reported taking nature trips in their free time. A significant percentage (33.2%) of respondents would like to do so, but for some reason do not. Slightly less than one-fifth of respondents do not take nature trips (18.2%). All these results confirm the basic research hypothesis (H₀) that urban youth of South Banat rarely go to nature in their free time. It is interesting to note that there is a significant difference between the youth from Pančevo and Vršac on this point. The research confirmed the assumption (H₁) that the youth from the City of Vršac more often go on trips to the surrounding nature (74.7% vs. 38.5% of the youth from Pančevo). Among them, there is also a lower percentage of people who never recreate in nature (8.0% vs. 22.1%). Since the interviewed young people in Vršac stated that Breg is the surrounding nature reserve that they visit most often, the reason for the mentioned difference in nature excursions between these two groups of young people is the distance. The presence of such a place in the immediate vicinity, which can be reached on foot or by the preferred means of transport of the lowlands - bicycle, is inevitably a reason for greater familiarity with nature from early childhood. On the other hand, the nearest protected areas for the young people of Pančevo are about 20 kilometers away (Ponjavica and Ivanovačka ada). The other two places, the most attractive and popular (Čardak and Devojacki bunar), are not very close, and there is no public transport to them.

Of the total number of respondents who go outdoors for recreation, the largest percentage (65.2%) practice light recreation - walking, hiking, running and socializing with friends over food and drink. Team sports are practiced by 12.7%, a slightly smaller percentage ride bicycles and motorcycles (11.4%), fish and go hunting (9%), while the smallest percentage practice extreme sports (1.7%). Young people in Vršac and Pančevo do not differ much in terms of the types of activities they engage in. Both groups enjoy walking, running and meeting friends for food and drink (62.1% and 63.6%). To a very similar percentage, they engage in team sports (10.3% and 11.1%, respectively), while the most striking difference is in fishing and hunting, where the young people from Pančevo are leaders (12.6% vs. 6.7%).

The lack of direct public transport lines, lack of time and money, proved to be the main obstacles for more frequent trips to protected areas, common to respondents in different

parts of the world (Falgoust, 2017; Tampakis et al., 2018; Jojić Glavonjić, 2022). This was also confirmed by this research. More than 60% of the respondents stated that they would go to nature more often for excursions and recreation, if there was direct public transportation to the picnic area, at least in season. An additional incentive for them would be better state of development and availability of infrastructure and services, with necessarily better promotion (79.5%), as well as more leisure time and money (7%). The necessity of better promotion is best read in the answers of young respondents related to the awareness of the existence of protected areas in the vicinity of their cities. 42.8% of respondents answered that they were not familiar with that information, 33.8% of them gave the wrong answer, while only 24% knew that there are more protected areas in the immediate surroundings of the city where they live.

To test whether there are significant differences between respondents of different categories regarding the practice of trips to the surrounding nature and the type of outdoor activities they perform, following the type of data obtained (nominal data), we used the chi-square test of independence. It is a non-parametric test that shows the relationship between two or more variables. With the help of the IBM SPSS statistical software, corresponding variables were cross-referenced in the contingency table and a certain significance value (Asymp. Sig.) was obtained. A significance value <0.05 indicates a relationship between the variables, while a significance value >0.05 indicates that there is no statistically significant relationship between the variables.

First, it was tested whether there was a relationship between gender and the habit of making trips to the outdoors. The statistical conclusion of the test is that the differences in the resulting frequencies are not due to chance. The significance was

<0.05 , which indicates that there is a difference between the youth of the South Banat Region of the different sexes in terms of the practice of nature-based recreation, and therefore hypothesis H2 can be rejected (Table 2).

Tab. 2. Gender and excursions to nature in the leisure time

Gender	Do you go to nature in your free time?			Total
	Yes	Wished I could	No	
Male	67 63.8%	14 13.3%	24 22.9%	105 100.0%
Female	85 40.9%	90 43.3%	33 15.9%	208 100.0%
	Value	df	Asymp. Sig.	
Pearson Chi-Square	28,256 ^a	2	,000	

Cross-checking the data obtained on gender and the type of outdoor recreation most frequently practiced by young people revealed statistically significant differences ($\chi^2=41.443$; $df=5$; $p<0.05$) and led to the rejection of hypothesis H3. The most common choices of respondents of both genders are walking, hiking, and socializing with friends over food and drink, but female respondents still account for a higher percentage. The difference between men and women is also noticeable in other activity groups and is most pronounced when it comes to fishing and hunting, activities traditionally dominated by men (Table 3).

Tab. 3. Gender and favourite ways to spend free time in nature

Favourite types of activities						
Gender	Walking, hiking, picnic	Team sports	Cycling, motorcycling	Extreme sports	Fishing, hunting	No interest in nature
Male	44 41.9%	16 15.2%	9 8.6%	4 3.8%	20 19.0%	12 11.4%
Female	145 69.7%	21 10.1%	24 11.5%	1 0.5%	6 2.9%	11 5.3%
	Value		df		Asymp. Sig.	
Pearson Chi-Square	41,443 ^a		5		,000	

Although all the respondents analysed here are young, they are divided into two groups by age to see if there is a difference between high school students and young people who are already studying or working. It turned out that there is no statistically significant difference between these two categories ($\chi^2=0.676$; $df=2$; $p>0.05$) and that the respondents of all age groups take trips to nature in a similar percentage (Table 4), so hypothesis H4 is accepted.

Tab. 4. Age groups and the habit of going to nature

Age	Do you go to nature in your free time?			Total
	Yes	Wished I could	No	
15-19	136 47.9%	95 33.5%	53 18.7%	284 100.0%
20-24	16 55.2%	9 31.0%	4 13.8%	29 100.0%
	Value	df	Asymp. Sig.	
Pearson Chi-Square	,676 ^a	2	,713	

While testing the hypothesis about the relationship between age and preferred type of activity, we encountered a situation in which the basic condition of the chi-square test (more than 20% cells with an expected number of less than 5) was not met. Therefore, the Cramer's V coefficient (Cramer's V) was calculated, which is used to indicate the strength of the relationship between the variables. The value obtained (0.132) indicates a moderate relationship (Akoglu, 2018) between age and choice of a favourite activity. This is evident from Table 5, which shows that older adolescents are slightly more likely to engage in fishing and hunting and collective sports, while they do not engage in extreme sports at all. Younger adolescents are more active in biking and motorcycling, as well as in the most common outdoor activities - hiking, mountain climbing and socializing with friends over food and drink.

Tab. 5. Age groups and favourite ways to spend free time in nature

Favourite types of activities						
Age	Walking, hiking, picnic	Team sports	Cycling, motorcycling	Extreme sports	Fishing, hunting	No interest in nature
15-19	175 61.6%	32 11.3%	31 10.9%	5 1.8%	22 7.7%	19 6.7%
20-24	14 48.3%	5 17.2%	2 6.9%	0 0.0%	4 13.8%	4 13.8%
	Value		df		Asymp. Sig.	Cramer's V
Pearson Chi-Square	5,449 ^a		5		,364	,132

Conclusion

The analysis of the obtained results confirmed the main research hypothesis that young people from the urban environment do not sufficiently use the protected areas in their immediate surroundings as destinations for excursions and recreation in their free time. One of the main reasons for this is the lack of free time. In addition, there is a lack of money and direct public transport connections that would lead to these localities. A comparison of the responses of young people from Pančevo and young people from Vršac confirmed the hypothesis that young people from Vršac are more aware of the protected nature in their surroundings, while there are no major differences between these two groups when it comes to the type of outdoor recreation they engage in. Hypotheses that denied the relationship between gender and the frequency of nature trips, i.e. between gender and preferred types of recreation, were rejected. Respondents' age proved to be unimportant for the frequency of outings, while it played a moderate role in the choice of the type of activity.

Since many studies have shown that people who today professionally engage in occupations focused on nature were usually fascinated by nature and its laws as children, it is clear that this love should be developed from an early age. Planning and organizing excursions and field trips for preschool and school children should more often take into account protected areas in the immediate vicinity. With the commitment of teachers, especially biology and geography teachers, and with little material expense, these areas could be an excellent training ground for acquiring basic knowledge about the environment and awakening children's interest in nature. To encourage young people and parents/guardians with children to visit these areas, care must be taken to ensure that they are accessible to as many people as possible (direct public transportation connections, better pedestrian and bicycle access - not everyone has their car, especially young people). Special attention should be paid to the area of promotion and popularisation through social networks, along with the creation of short multimedia content and mobile applications for learning through location-based games.

The results of this survey are important because they complete the very sparse domestic literature on youth and their attitudes toward protected areas. Moreover, they can help the institutions that manage these valuable sites to understand the habits and needs of young people as potential visitors and potential future managers, which will help them in designing the tourist offer and improving the areas entrusted to them.

Acknowledgement: The authors would like to thank the residents of the City of Pančevo and the City of Vršac who participated in the survey. The paper is part of the research results financed by the Ministry of Science, Technological Development and Innovation of the Republic of Serbia.

Conflicts of Interest: The authors declare no conflict of interest.

Publisher's Note: Serbian Geographical Society stays neutral with regard to jurisdictional claims in published maps and institutional affiliations.

© 2023 Serbian Geographical Society, Belgrade, Serbia.

This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Serbia.

References

- Akoglu, H. (2018). User's guide to correlation coefficients. *Turkish Journal of Emergency Medicine*, 18, 91-93. <https://doi.org/10.1016/j.tjem.2018.08.001>
- Amidžić, L., Krasulja, S., & Belij, S. (Eds.) (2007). *Zaštićena prirodna dobra Srbije* [Protected Natural Resources in Serbia]. Ministarstvo zaštite životne sredine, Zavod za zaštitu prirode Srbije.
- Bjeljac, Ž., & Romelić, J. (2015). *Turizam Vršaćkih planina* [Tourism on Vršac mountains]. Geografski institut „Jovan Cvijić” SANU.
- Boll, T., Von Haaren, C., & Von Ruschkowski, E. (2014). The Preference and Actual Use of Different Types of Rural Recreation Areas by Urban Dwellers – The Hamburg Case Study. *PLoS ONE*, 9(10), Article e108638. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0108638>
- Brankov, J. (2010). *Ekološki turizam u zaštićenim objektima prirode u Banatu* [Ecological tourism in protected areas of Banat]. Geografski institut „Jovan Cvijić” SANU.
- Бујошевић, М. (1967). Екскурзиони туризам у Југославији. (Необјављен магистарски рад, Природно-математички факултет). [Vujošević, M. (1967). *Ekskurzioni turizam u Jugoslaviji* (Neobjavljen magistar-ski rad, Prirodno-matematički fakultet).]
- Cetin, M., & Sevik, H. (2016). Evaluating the recreational potential of Ilgaz Mountain National Park in Turkey. *Environmental Monitoring Assessment*, 188(52). <https://doi.org/10.1007/s10661-015-5064-7>
- Ђурчић, С. (2004). *Насеља Баната. Географске карактеристике*. Матица Српска. [Ђурчић, С. (2004). *Naselja Banata. Geografske karakteristike*. Matica Srpska.]
- Falgoust, A. (2017). *Young People's Perceptions of Nature and Interactions with National Parks* (Honors theses). https://aquila.usm.edu/honors_theses/546?utm_source=aquila.usm.edu%2Fhonors_theses%2F546&utm_medium=PDF&utm_campaign=PDFCoverPages
- Ilies, D. C., Buhas, R., Ilies, M., Ilies, A., Gaceu, O., Pop, A. C., Marcu, F., Buhas, S. D., Gozner, M., & Baias, S. (2018). Sport activities and leisure in nature 2000 protected area – Red Valley, Romania. *Journal of Environmental Protection and Ecology*, 19(1), 367-372.
- Jojić Glavonjić, T. (2022). Protected areas as recreational zones for nearby cities – The case study of the City of Pančevo. *Hotel and Tourism Management*, 10(1), 91-105. <https://doi.org/10.5937/menhottur2201091J>
- Kovačev, N., Romelić, J., Pivac, T., & Lukić, T. (2014). Izleti kao primarni i prateći oblici drugih turističkih kretanja u Deliblatskoj peščari [Trips as primary and associated forms of other tourist Deliblato sands movement]. *Zbornik Radova Departmana za Geografiju, Turizam i Hotelijerstvo*, 43(2), 137-155.
- Millennium Ecosystem Assessment (2005). *Ecosystems and Human Well-Being: Synthesis*. Island Press.
- Opačić, V. T., Curić, D., Jandras, M., Kutle, K., Marijan, N., Mirt, I., Perković, D., & Vodanović, I. (2014). Protected Areas as Recreational Zones of the City – Case Study of Medvednica Nature Park. *Hrvatski geografski glasnik*, 76(1), 61-86. <https://doi.org/10.21861/HGG.2014.76.01.04>
- Pokrajinski zavod za zaštitu prirode (2002). *Uredba o zaštiti Specijalnog rezervata prirode Deliblatska peščara*. <https://pzzp.rs/zastita-prirode/zasticena-podrucja/akta-o-zastiti-prirodnih-dobara/itemlist/category/67-rezervati-prirode-specijalni-i-strogi.html>
- Pokrajinski zavod za zaštitu prirode (2020). *Registar zaštićenih prirodnih dobara Vojvodine*. <https://pzzp.rs/zastita-prirode/zastita-prirode/registar-zasticenih-podrucja.html>

- Pokrajinski zavod za zaštitu prirode (n.d). *Područja sa međunarodnom zaštitom*. <https://pzzp.rs/zastita-prirode/podrucja-od-medunarodnog-nacaja/podrucja-sa-medunarodnom-zastitom.html>
- Republički zavod za statistiku Srbije (2022). *Opštine i regioni u Republici Srbiji*. Republički zavod za statistiku Srbije.
- Sanchez Martin, J. M., Rengifo Gallego, J. I., & Martin Delgado, L. M. (2018). Tourist mobility at the destination Toward Protected Areas: The Case-Study of Extremadura. *Sustainability*, 10(12), Article 4853. <https://doi.org/10.3390/su10124853>
- Statistical Office of the Republic of Serbia [SORS] (2012). 2011 Census of Population, Households and Dwellings in the Republic of Serbia. Age and sex. Data by settlements. Retrieved from <https://publikacije.stat.gov.rs/G2012/Pdf/G20124002.pdf>
- Stojanović, V., Lazić, L., Pavić, D., Panjković, B., Košić, K., Dragin, A., Stankov, U., Jovanović, M., Pantelić, M., Stamenković, I., & Ivanović, Lj. (2011). *Studija izvodljivosti razvoja ekoturizma u zaštićenim prirodnim dobrima Vojvodine (sa posebnim osvrtom na Ramsarska područja)* [Feasibility study of ecotourism development in protected areas of Vojvodina (with special emphasis on the Ramsar areas)]. Univerzitet u Novom Sadu, Prirodno-matematički fakultet, Departman za geografiju, turizam i hotelijerstvo.
- Štetić, S., Cvijanović, D., & Šimičević, D. (2014). *Posebni oblici turizma dunavskog regiona Srbije*. Institut za ekonomiku poljoprivrede
- Štetić, S., Trišić, I., & Gvozden, I. (2021). Ekoturizam specijalnog rezervata prirode „Deliblatska peščara” u uslovima pandemije COVID-19 [Ecotourism o the special nature reserve „Deliblatska peščara” in the conditions of the COVID-19 pandemic]. *Ecologica*, 28(102), 208-214. <https://doi.org/10.18485/ecologica.2021.28.102.10>
- Tampakis, S., Andrea, V., Karanikola, P., & Giottis, S. (2018). The growth of nature based tourism: Investigation of the locals' views in the Northern Pindos National Parks (Valia Kalida). *6th International Conference on Contemporary Marketing Issue*, Athens, Greece.
- Todorović, N., & Belij Radin, M. (2014). Destination image in Serbian youth ecotourism. *Bulletin of the Serbian Geographical Society*, 100(2), 107-128. <https://doi.org/10.2298/GSGD2002107T>
- Trišić, I. (2019). Opportunities for sustainable tourism development and nature conservation in Special Nature Reserve “Deliblatska peščara”. *Hotel and Tourism Management*, 7(1), 83-93. <https://doi.org/10.5937/menhottur1901083T>
- Trišić, I. (2020). Natural resources for the nature-based tourism development of the Vojvodina Province. *Hotel and Tourism Management*, 8(2), 101-112. <https://doi.org/10.5937/menhottur2002101T%20>
- Trišić, I., Štetić, S., & Maksin, M. (2020). The significance of protected natural areas for tourism in the Vojvodina Province (Northern Serbia) – analysis of sustainable tourism development. *Spatium*, 43, 1-7. <https://doi.org/10.2298/SPAT2043001T>
- Trišić, I., Štetić, S., Maksin, M., & Blešić, I. (2021). Perception and Satisfaction of Residents with the Impact of the Protected Area on Sustainable Tourism – the Case of Deliblatska Peščara Special Nature Reserve, Serbia. *Geographica Pannonica*, 25(4), 317-325. <https://doi.org/10.5937/gp25-33196>
- Trišić, I. (2022). Predeo izuzetnih odlika Vršacke planine u funkciji razvoja turizma. *Turističko poslovanje*, 29, 37-45. <https://doi.org/10.5937/turposo-37377>
- Ugolini, F., Massetti, L., Rossini, G., Pellegrino, L., Lucarelli, A. Demi, M., & Raschi, A. (2014). Location based games: a way to attract youth to relevant environmental sites. *Conference*

- proceedings Geotourism development & history of mining in Central Europe*. Miskolc, Hungary.
- Влада Републике Србије (2007). *Закон о територијалној организацији Републике Србије* [Vlada Republike Srbije (2007). *Zakon o teritorijalnoj organizaciji Republike Srbije*] <https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/skupstina/zakon/2007/129/1/sg>
- Влада Републике Србије (2016). Измене и допуне Закона о територијалној организацији Републике Србије [Vlada Republike Srbije (2016). *Izmene i dopune Zakona o teritorijalnoj organizaciji Republike Srbije*]. <https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/skupstina/zakon/2007/129/1/reg>
- Vujko, A. (2011). Fruška gora i Vršачке planine – sadašnje i buduće destinacije sportsko-rekreativnog turizma [Neobjavljena doktorska disertacija, Univerzitet u Novom Sadu, Departman za geografiju, turizam i hotelijerstvo].
- Vujko, A., Gajić, T., & Kovačević, B. (2012). Turizam u zaštićenim prirodnim prostorima – ekoturizam Fruške gore. *Škola biznisa*, 4, 8-16.
- Vujko, A., Plavša, J., & Ostojić, N. (2013). Putničke agencije kao činilac razvoja biciklističkog turizma na Vršачkim planinama. *Sportske nauke i zdravlje*, 3(2), 117-123.
- Zavod za zaštitu prirode Srbije (n.d.). *Centralni registar*. <https://www.zzps.rs/wp/centralni-registar>
- Zavod za zaštitu prirode Srbije (2009). *Odluka o zaštiti spomenika prirode „Ivanovačka ada”*. http://demo.paragraf.rs/demo/combined/Old/t/t2011_03/t03_0330.htm
- Zavod za zaštitu prirode Srbije (2014). *Odluka o zaštiti parka prirode „Ponjavica”*. Službeni list grada Pančeva. <https://pzzp.rs/zastita-prirode/zasticena-podrucja/parkovi-prirode/item/1018-pp-ponjavic.html>
- Zavod za zaštitu prirode Srbije (2005). *Odluka o zaštiti predela izuzetnih odlika „Vršачке planine”*. Službeni list opštine Vršac. <http://pzzp.rs/zastita-prirode/zasticena-podrucja/predeli-izuzetnih-odlika/item/1003-pio-vrsacke-planine.html>
- Zavod za zaštitu prirode Srbije (2013). *Odluka o proglašenju zaštićenog područja „Zaštićeno stanište Mali Vršачki rit”*. Službeni list opštine Vršac. http://demo.paragraf.rs/demo/combined/Old/t/t2017_10/t10_0282.htm
- Zavod za urbanizam Vojvodine (2021). *Prostorni plan područja posebne namene predela Vršачке planine*. Zavod za urbanizam Vojvodine.
- Zmijanović, Lj. (2016). Procjena modela za upravljanje turizmom i rekreacijom na otvorenom: slučaj Nacionalnog parka Krka. *Ekonomski pregled*, 67(3), 241-272.

Оригинални научни рад

UDC 796.1(497.113)
<https://doi.org/10.2298/GSGD2301257J>

Примљено: 08. марта 2023.

Исправљено: 20. марта 2023.

Прихваћено: 23. марта 2023.

Тамара Јојић Главоњић^{1*}, Стефан Денда*

** Географски институт „Јован Цвијић”, Српска Академија Наука и Уметности, Београд, Србија*

ГРАДСКА ОМЛАДИНА И ЗАШТИЋЕНА ПОДРУЧЈА – ПРИМЕР ЈУЖНОБАНАТСКЕ ОБЛАСТИ, СРБИЈА

Апстракт: У децембру 2021. и јануару 2022. године, методом случајног узорка анкетирани су становници Града Панчева, са циљем да се види колико су свесни постојања заштићених природних добара у свом непосредном окружењу и колико често их користе за излете и рекреацију. Са истим циљем, средином 2022. године, анкетирани су и становници Града Вршца. У овом раду приказани су резултати који се тичу омладине ова два града. Истраживањем је обухваћено 2,6% становништва старости од 15 до 24 године у Граду Панчеву, односно 2,2% становништва старости од 15 до 24 године у Граду Вршцу. Добијени резултати указују на то да мање од половине испитаника има навику одласка у природу у слободно време, а да су главне препреке томе мањак слободног времена и новца, као и непостојање директних линија јавног превоза. Поред главне истраживачке хипотезе, проверено је и још пет додатних које се тичу сличности односно разлика између различитих група испитаника по питању типова активности које практикују када су у природи. Добијени резултати важни су за планирање будућих активности на очувању, унапређењу и промоцији ових вредних предела.

Кључне речи: заштићена подручја, рекреација у природи, излетнички туризам, омладина, Јужнобанатска област

¹ t.jojic@gi.sanu.ac.rs (аутор за кореспонденцију)

Увод

У Републици Србији тренутно има 465 заштићених природних добара (<https://www.zzps.rs/wp/centralni-registar/>), од чега 138 у Региону Војводине (<https://pzzp.rs/zastita-prirode/zastita-prirode/registar-zasticenih-podrucja.html>). Многа од њих су површински довољно велика за излетничке и спортско-рекреативне активности, а при том се налазе у непосредној близини градова, који су и главни емитивни центри за ову врсту туристичких кретања.

Још 60-их година прошлога века, Бујошевић (1967) је писао о екскурзионим кретањима као виду терапије за отклањање стреса код градског становништва које је константно изложено буци, светлосном загађењу и „брзом” градском животу. Поменуо је и рекреацију, као њихов саставни део. Сам термин рекреација подразумева обнављање снаге и духа, после рада (<https://www.merriam-webster.com/dictionary/recreation>). Рекреација, заједно са екотуризмом, потпада под екосистемске услуге од културног значаја (МЕА, 2005).

О заштићеним природним добрима као местима погодним за туризам и рекреацију, писали су бројни аутори (Boll et al., 2014; Орачић et al., 2014; Sanchez Martin et al., 2018; Štetić et al., 2014; Cetin & Sevik, 2016; Zmijanović, 2016; Ilies et al., 2018). Није мали ни број радова са том тематиком, а који се баве конкретно простором Региона Војводине и њених природних добара (Brankov, 2010; Stojanović et al., 2011; Vujko et al., 2012; Trišić, 2020; Trišić et al., 2020), као ни оних који за предмет имају конкретно заштићена подручја Јужнобанатске области (Vujko, 2011; Vujko et al., 2013; Kovačev et al., 2014; Bjeļjac & Romelić, 2015; Trišić, 2019; Štetić et al., 2021; Trišić et al., 2021). Неки од радова су за тематику имали омладину као потенцијалне посетиоце екодестинација (Todorović & Belij Radin, 2020), неки начине за анимирање омладине да чешће посећује заштићена подручја (Falgoust, 2017; Ugolini et al., 2014). Циљ овог рада је да се сагледа однос омладине из градских средина према заштићеним природним добрима, а на основу њихових посета оваквим подручјима у непосредном окружењу. Важно је знати колико је данашња омладина упућена на природу, да ли радо одлази на излете у заштићена природна добра, зато што ће они у будућности бити ти који о њима брину и одлучују. Уколико се сада стекне увид у њихове навике по питању практиковања рекреације у природи, биће могуће планирати будуће кораке на уређењу и промоцији ових вредних добара.

Заштићена природна добра Јужнобанатске области

Јужнобанатска област је једна од седам области Региона Војводине (Републички завод за статистику, 2022). У њој постоје два града – Град Панчево и Град Вршац. Град Панчево је седиште Јужнобанатске области и њено највеће насеље. Статус Града има од децембра 2007. године („Sl.glasnik RS”, br. 129/2007). Према Попису из 2011. године, има 76.203 становника (SORS, 2012). Град Вршац је статус Града добио у фебруару 2016. године („Sl.glasnik RS”, br. 18/2016), а према Попису из 2011. године, у њему живи 36.040 становника (SORS, 2012).

На основу Централног регистра Завода за заштиту природе (Institute for Nature Conservation of Serbia, n.d.), обиласка терена и узимања површине и близине граду као критеријума, издвојена су три заштићена природна добра на подручју општина које припадају Граду Панчеву (Специјални резерват природе „Делиблатска пешчара”, Парк природе „Поњавица” и Споменик природе „Ивано-

вачка ада”). На подручју Града Вршца издвојена су два заштићена природна добра (Специјални резерват природе „Делиблатска пешчара”, Предео изузетних одлика „Вршачке планине” и Заштићено станиште „Мали Вршачки рит”) (Слика 1).

Сл. 1. Заштићена природна добра на подручју општина Панчево и Вршац (стр. 259)

Делиблатска пешчара је највећа европска пешчара са израженим облицима еолског рељефа (Stojanović, et al., 2011) и један од најважнијих центара биодиверзитета у Европи (Amidžić et al., 2007). Године 2002. проглашена Специјалним резерватом природе, на 4.414,64 ha површине (Službeni Glasnik Republike Srbije, br. 3/02). Релеф Делиблатске пешчаре је веома атрактиван, а њен биодиверзитет богат, што је од изузетног значаја за развој еколошких видова туризма (Stojanović, et al., 2011). Излетнички и спортско-рекреативни туризам је у СРП „Делиблатска пешчара”, одавно развијен (Stojanović, et al., 2011) и оријентисан је претежно на викенде (Ковачев et al., 2014). Панчево и Вршац су једни од главних емитивних центара излетничких кретања (Ковачев et al., 2014) ка главним туристички локалитетима, а то су: Чардак, Девојачки бунар и Загајичка брда. Становници Панчева више гравитирају ка Девојачком бунару (35,4 km од града), где многи од њих поседују и викендице, и ка Чардаку (42,5 km од града), док су становници Вршца више упућени на најпериферније насеље општине које гравитира Граду (Ђурчић, 2004), село Шушара (28 km од града), познато по оближњем бајковитом пределу Загајичких брда. Пешчара ужива и вишеструку међународну заштиту (IPA, IBA and PBA) (<https://pzzp.rs/zastita-prirode/podrucja-od-medunarodnog-nasaja/podrucja-sa-medunarodnom-zastitom.html>).

„Вршачке планине“ су 2005. године проглашене подручјем од изузетног значаја и заштићене као Предео изузетних одлика (Službeni list општине Вршац br. 6 /2005). Спадају у категорију излетничких и спортско-рекреативних планина, а најбројнији посетиоци су управо становници Града Вршца (Bjeljac & Romelić, 2015). Специфичне су по томе што имају више врхова, до којих воде добро маркиране и уређене стазе. Један од врхова је уједно и највиши врх Војводине – Гудурички врх (641m). Пешачење, планинарење, бициклизам и параглајдинг (Vučko, 2011; Bjeljac & Romelić, 2015), уз ловни туризам, посебно су заступљени видови рекреације у овом заштићеном простору од 5.328,86 ha (JP Zavod za urbanizam Vojvodine, 2021). Вршачке планине су заштићене и у међународним оквирима, као Подручје од важности за птице (IBA) и биљке (IPA) (<https://pzzp.rs/zastita-prirode/podrucja-od-medunarodnog-znacaja/podrucja-sa-medunarodnom-zastitom.html>).

У циљу очувања остатака мочварне вегетације и повезивања са подручјем ПИО „Вршачке планине“, чији је саставни део био пре трасирања пута, Мали Вршачки рит је 2013. године заштићен као подручје од локалног значаја и проглашен заштићеним стаништем (Službeni list општине Вршац br. 10/2013). Ово заштићено подручје величине 931,20 ha је прилично непознато житељима Вршца. Презентација и популаризација његових природних вредности кроз изградњу визиторског центра и трасирање пешачко-бицикличких стаза је још раније планирана (ЈП Завод за урбанизам Војводине, 2012), али нажалост још није реализована.

Приобаље линијског тока речице Поњавице је 2014. године заштићено као подручје од локалног значаја и проглашено за Парк природе (Službeni list grada Pančeva br. 6/2014). Уредба о заштити предвидела је и развој еко туризма, са акцентом на риболов, будући да је река Поњавица позната међу Панчевцима као једно од најбољих места за пецање у близини Града. Ово подручје, површине 302,96 ha (Službeni list grada Pančeva br. 6/2014), удаљено је око 22 км од центра града и има уређено излетиште и две плаже, веома ограниченог капацитета посетилаца (Јојић Главоњић, 2022). Осим пецарошима, остатку туристичке популације ово је прилично непознат локалитет (Brankov, 2010; Đukić et al., 2014).

Поред Иванова, најмањег насељеног места на територији општине Панчево, налази се речно острво у Дунаву, заштићено законом 2009. године као Споменик природе „Ивановачка ада”. Заузима површину од свега 6,07ha плус 50m заштитне зоне (Službeni list grada Pančeva, br. 22/2009) и удаљено је 21 км од центра Панчева. Има своје редовне посетиоце, риболовце и излетнике из околине. Једно је од ретких заштићених добара у Банату до којих иде директна линија аутобуског превоза, а до пре пар година су и пешачко-бициклистичке стазе које повезују Иваново са Старчевом и Панчевом биле актуелне. Међународна бициклистичка рута Еуровело 6 је трасирана поред самог Споменика природе, али стаза је сада запуштена и тешко проходна (Јојић Главоњић, 2022).

Конкретна питања која се тичу честине и начина посете овим заштићеним подручјима, била су саставни део анкете која је спроведена међу становништвом Града Панчева и Града Вршца. На основу претходног искуства на терену, са анкетирањем становништва Града Панчева (Јојић Главоњић, 2022) и Града Вршца, постављена је главна истраживачка хипотеза (H₀): Градска омладина Јужног Баната не посећује често заштићена подручја у свом окружењу. Из ње је проистекла алтернативна хипотеза (H_A): Градска омладина Јужног Баната посећује често заштићена подручја у свом окружењу. Као изазовно се наметнуло и питање ко чешће одлази у заштићену природу у свом окружењу, Панчевци или Вршчани? Због чињенице да је једно велико заштићено добро (ПИО) такође део њиховог града, формулисана је и проверена следећа хипотеза – H₁: Омладина Вршца чешће практикује излете и рекреацију у природи. Како би се увидело да ли по питању одлазака на излете у природу и врсте рекреативних активности постоји разлика међу испитаницима у погледу пола и година, постављене су и додатне хипотезе: H₂ – Мушки и женски испитаници се не разликују значајно по питању практиковања рекреације у природи; H₃ – Мушки и женски испитаници се не разликују значајно по питању типова активности које упражњавају у природи; H₄ – Млађи и старији испитаници се не разликују значајно по питању практиковања рекреације у природи; H₅ – Млађи и старији испитаници се не разликују значајно по питању типова активности које упражњавају у природи.

Методологија

Овде представљени резултати за предмет имају омладину Града Панчева и Града Вршца. Они су издвојени из ширег истраживања, а циљ им је заједнички – видети у којем обиму становници градова користе заштићена природна добра у свом непосредном окружењу за излете и рекреацију у слободно време.

У истраживању је коришћен метод анкете. Анкета је спроведена на случајном узорку, делом путем директног интервјуа на улицама Града Панчева и Града Вршца, у кафићима и на радним местима испитаника, а делом путем електронског google упитника који је био постављен на google drive платформи, али и дистрибуиран путем мејла радним организацијама, школама и спортским друштвима оба града.

Сходно категоризацији по старости коју користи Републички завод за статистику, а ради лакшег упоређивања, узето је да граничне године буду од 15 до 24. У овој старосној категорији је 8.694 становника Града Панчева и 4.005 становника Града Вршца (SORS, 2012). Узимајући у обзир укупан број становника ова два града, проценат омладине у њима је такорећи исти (11,4% односно 11,1%). Процент младих обухваћених овим истраживањем је такође приближан. У Граду Панчеву он износи 2,6%, а у Граду Вршцу 2,2%.

Анкетирање становништва Града Панчева обављено је у периоду од 15. децембра 2021. године до 1. фебруара 2022. године. Од укупног броја испитаника (715), њих 226 припадају категорији омладинаца. Анкетирање становника Града Вршца обављено је у мају, јуну и јулу 2022. године, и од укупног броја испитаника (247) њих 87 чине омладинци. Елиминишући критеријум за учешће у анкети било је пребивалиште. У обзир су узети само становници градских насеља.

Прва група питања се односила на навике становника Панчева и Вршца које се тичу провођења слободног времена. Друга група питања се тичала посеђивања конкретних заштићених добара у непосредној околини. Испитаници су такође питани за мишљење о увођењу директних сезонских линија до излетишта у окружењу, о додатним покретачима њихове посете, као и о томе да ли им је познато да у непосредном окружењу њихових градова постоје заштићена природна добра. Последња група питања се односила на социо-демографске карактеристике испитаника.

Добијени резултати су анализирани уз помоћ програма за статистичку обраду података SPSS 20.

Резултати и дискусија

Просечан број година испитаника, у оба града збирно гледано, је 17,1. Женски испитаници доминирају (66,5%), као и они са статусом ученика (88,8%) (Табела 1).

Таб. 1. Социо-демографске карактеристике испитаника у Јужном Банату

Године	Просек	17,1	
	Ст. девијација	2,124	
	Минимум	15	
	Максимум	24	
		Учесалост	Процент
Пол	Мушки	105	33,5
	Женски	208	66,5
	Укупно	313	100,0
		Учесалост	Процент
Радни статус	Ученик/ца	278	88,8
	Студент/киња	23	7,3
	Запослен/а	9	2,9
	Незапослен/а	3	1,0
	Укупно	313	100,0

Скоро половина свих испитаника (48,6%) је навела како практикује одласке у природу у слободно време. Значајан је проценат (33,2%) оних који би то волели, али из неког разлога то не чине, док мало мање од петине испитаника не практикује излете и рекреацију у природи (18,2%). Сви ови резултати потврђују основну истраживачку хипотезу (Х₀), да градска омладина Јужног Баната слабо одлази у природу у слободно време. Интересантно је напоменути да по овом питању постоји значајна разлика међу омладином Панчева и Вршца. Истраживање је потврдило претпоставку (Х₁) да млади у Вршцу чешће иду на излете у околну природу (74,7% наспрам 38,5% младих Панчевца). Међу њима је и мањи проценат оних који рекреацију у природи никада не практикују (8,0% наспрам 22,1%). Будући да су млади испитаници у Вршцу одговарали како је Брег околни заштићени локалитет који најчешће посећују, као разлог поменуте разлике у одласцима у природу између ове две групе младих намеће се удаљеност. Постојање једног таквог локалитета у непосредној близини, до ког се може доћи и пешке или омиљеним превозним средством равнице - бициклом, неминовно је разлог за већу упућеност ка природи још од раног детињства. С друге стране, младим Панчевцима су најближа заштићена подручја на 20-ак километара удаљености (Поњавица и Ивановачка ада). Друга два локалитета, најатрактивнија и најпопуларнија (Чардак и Девојачки бунар), нису баш близу и до њих не постоји јавни превоз.

Од укупног броја испитаника који одлазе у природу на рекреацију, највећи проценат (65,2%) практикује лагану рекреацију - шетњу, планинарење, трчање и дружење са пријатељима уз храну и пиће. Колективним спортовима се бави њих 12,7%, нешто мањи проценат вози бицикле и мотоцикле (11,4%), пеца и иде у лов (9%), док је најмањи проценат оних који практикују екстремне спортове (1,7%). Омладина у Вршцу и у Панчеву не разликује се много по питању типова рекреације коју упражњава. И једни и други највише воле шетње, трчање, дружење са пријатељима уз храну и пиће (62,1% односно 63,6%). Дакле, доминира лагана рекреација. У веома сличном проценту упражњавају и колективне спортове (10,3% односно 11,1%), док је најприметнија разлика код риболова и лова, у чему предњаче Панчевачки омладинци (12,6% наспрам 6,7%).

Непостојање директних линија јавног превоза, недостатак времена и новца, показали су се као главне препреке за чешћи одлазак на излете у заштићена природна добра, заједничке за испитанике у различитим крајевима света (Falgoust, 2017; Tampakis et al., 2018; Јојић Главоњић, 2022). То је потврђено и овим истраживањем.

Преко 60% испитаника је изјавило како би чешће ишли у природу на излете и рекреацију, уколико би постојао директан јавни превоз до излетишта, бар у сезони. Додатни подстицај би им била и боља уређеност и опремљеност ових подручја, уз обавезно бољу промоцију (79,5%), као и више слободног времена и новца (7%). Неопходност боље промоције се најбоље читава у одговорима младих испитаника везаним за свест о постојању заштићених природних добара у околини њихових градова. Да није упознато са тим податком, одговорило је 42,8% испитаника, 33,8% њих је дало погрешан одговор, док свега 24% зна да у непосредном окружењу града у ком живе има више заштићених подручја.

Како би се утврдила значајност разлика међу испитаницима различитих категорија по питању практиковања излета у околну природу и типова активности на отвореном које практикују, а све у складу са природом добијених података (категоријски односно номинални подаци), коришћен је хи-квадрат тест независности. У питању је непараметријски тест којим се утврђује повезаност две или више категоријских варијабли. Уз помоћ статистичког софтвера SPSS, одговарајуће варијабле су укрштене у табели контингенције и добијена је одређена вредност значајности (Asymp. Sig.). Уколико је она мања од 0.05, веза између варијабли постоји, а уколико је већа од 0.05, те везе нема.

Најпре је проверено да ли постоји веза између пола и навике одласка на излете у природу. Хи-квадрат тест је показао значајност <0.05 , што указује да веза постоји и да разлике у насталим учесталостима нису резултат случајности (Табела 2). То је довело до одбацивања хипотезе H_2 .

Таб. 2. Пол и практиковање излета у природу

Пол	Да ли радо идете у природу у слободно време?			Укупно
	Да	Не, али бих желео/ла	Не	
Мушкарци	67 63,8%	14 13,3%	24 22,9%	105 100.0%
Жене	85 40,9%	90 43,3%	33 15,9%	208 100.0%
	Value	df	Asymp. Sig.	
Pearson Chi-Square	28,256 ^a	2	,000	

Укрштање добијених података о полу и врсти рекреације у природи коју млади највише практикују показало је статистички значајне разлике ($\chi^2=41,443$; $df=5$; $p<0,05$) и довело до одбацивања хипотезе H_3 . Најчешћи избор испитаника оба пола су шетња, планинарење и дружење са пријатељима уз храну и пиће, али женских испитаника ипак у већем проценту. Разлика међу половима је приметна и у осталим групама активности, а најизраженија је када су риболов и лов у питању, активности где традиционално доминирају мушкарци (Табела 3).

Таб. 3. Пол и омиљени начини провођења времена у природи

Пол	Омиљени начини провођења времена у природи					
	Шетња, планинарење, трчање, пикник	Колективни спортови	Вожња бицикла и мотоцикла	Екстремн и спортови	Лов и риболов	Нису љубитељи рекреације
Мушкарци	44 41,9%	16 15,2%	9 8,6%	4 3,8%	20 19,0%	12 11,4%
Жене	145 69,7%	21 10,1%	24 11,5%	1 0,5%	6 2,9%	11 5,3%
	Value		df		Asymp. Sig.	
Pearson Chi-Square	41,443 ^a		5		,000	

Иако су сви овде анализирани испитаници млади, извршена је подела на две групе по годинама како би се видело да ли постоји разлика између школске омладине и оних који су већ студенти или запослени. Испоставило се да нема статистички значајне разлике између ове две категорије ($\chi^2=,676$; $df=2$; $p>0,05$) и да испитаници свих узраста у сличном проценту практикују одласке у природу (Табела 4), па је прихваћена хипотеза H_4 .

Таб. 4. Млађи и старији омладинци и навика одлажења у природу

Узраст	Да ли радо идете у природу у слободно време?			Укупно
	Да	Не, али бих желео/ла	Не	
15-19	136 47,9%	95 33,5%	53 18,7%	284 100,0%
20-24	16 55,2%	9 31,0%	4 13,8%	29 100,0%
	Value		Asymp. Sig.	
Pearson Chi-Square	,676 ^a		,713	

Приликом тестирања хипотезе о вези узраста и врсте активности која је омиљена, није био испуњен основни услов хи-квадрат теста, да не сме бити више од 20% варијабли мањих од 5 (у овом случају их је било 50%). Из тог разлога, израчунат је Крамеров В коефицијент (Cramer's V), који показује јачину везе између променљивих. Добијена вредност (0,132) указује на умерену повезаност (Akoglu, 2018) година и избора омиљене активности. То је могуће закључити и из Табеле 5, где се види да старији омладинци мало више практикују риболов и лов и колективне спортове, док екстремне уопште не упражњавају. Млађи омладинци су активнији у вожњи бицикла и мотоцикла, као и у најраспрострањенијим активностима на отвореном – пешачењу, планинарењу и дружењу са пријатељима уз храну и пиће.

Таб. 5. Млађи и старији омладинци и преферирајуће активности у природи

Узраст	Омиљени начини провођења времена у природи					
	Шетња, планинарење, трчање, пикник	Колективни спортови	Вожња бицикла и мотоцикла	Екстремни спортови	Лов и риболов	Нису љубитељи рекреације
15-19	175 61,6%	32 11,3%	31 10,9%	5 1,8%	22 7,7%	19 6,7%
20-24	14 48,3%	5 17,2%	2 6,9%	0 0,0%	4 13,8%	4 13,8%
	Value		df		Asymp. Sig.	Cramer's V
Pearson Chi-Square	5,449 ^a		5		,364	,132

Закључак

Анализа добијених резултата је потврдила главну истраживачку хипотезу да омладина из градских средина не користи довољно заштићена природна добра из непосредног окружења као места за излете и рекреацију у слободно време. Један од главних разлога јесте и недостатак тог слободног времена. Уз још недостатак новца и директних линија јавног превоза које би водиле до ових локалитета. Поређење одговора испитаника из Панчева и Вршца, потврдило је претпоставку да је омладина Вршца више упућена на заштићену природу у свом окружењу, док нема много разлике између ове две групе када је у питању врста рекреације коју упражњавају на отвореном. Одбачене су хипотезе које су негирале везу између пола и честине одлазака у природу, односно пола и омиљених врста рекреације. Узраст испитаника се показао као небитан код честине практиковања излета, док је код избора врсте активности његова улога умерена.

Многе студије су показале да су људи који се данас професионално баве занимањима усмереним на природу по правилу још као деца били опчињени природом и њеним законитостима, па је јасно да би ту љубав требало развијати од што ранијих узраста. Планирање и организовање излета и рекреативних настава за предшколце и школарце морало би чешће у обзир узимати просторе заштићене природе у непосредном окружењу. Уз ангажовање учитеља и посебно наставника биологије и географије и уз минимално материјално учешће, ова подручја би могла бити изванредни полигони за стицање основних представа о окружењу и буђење интересовања за природу. Како би се омладина и родитељи/старатељи са децом анимирали да их чешће посећују, мора се водити рачуна да она буду доступна што већем броју становништва (директне линије јавног превоза, боља повезаност пешачко-бициклическим стазама - немају сви приватне аутомобиле, поготово не млади), да буду уређена и опремљена излетничким мобилијаром. Посебну пажњу треба посветити сегменту промоције путем друштвених мрежа, уз креирање кратких мултимедијалних садржаја и мобилних апликација које ће послужити за учење кроз игре засноване на локацији.

Добијени резултати су од значаја, јер употпуњују веома оскудну домаћу литературу на тему омладине и њиховог односа према заштићеним природним добрима. Такође, могу послужити управљачима заштићених природних добара да боље сагледају навике и потребе омладине као потенцијалних посетилаца и потенцијал-

них будућих доносиоца одлука о овим подручјима, да са тим у вези формирају туристичку понуду и унапреде подручја која су им поверена на старање.

Захвалница: Аутори би желели да се захвале свим становницима Панчева и Вршца који су учествовали у анкетном истраживању. Овај рад је резултат истраживања финансираних од стране Министарства науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије.

© 2023 Serbian Geographical Society, Belgrade, Serbia.

This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Serbia.

Литература (погледати у енглеској верзији текста)